

DIMENSIUNI ALE EDUCAȚIEI

ÎN OPERA LUI CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU

Svetlana COANDĂ

Catedra Filosofie și Antropologie

As this year marks 140 years since the birth of Constantin Rădulescu-Motru, a scholar who had special interest to educational problems, this article analyzes his conceptions. The goal of his work, called Energetic Personalism, was to form one of the multilateral advanced personalities – the energetic personality. All this is achieved with hard work and moral, intellectual, professional education. It is a process that forms abilities in theoretical and practical aspects, fact that leads later to forming some real specialists and citizens.

Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957), prominent filosof român, de la nașterea căruia anul acesta marcăm 140 de ani, a manifestat în permanență un interes deosebit pentru problemele educaționale. Principalul obiect de studiu și preocupare a lui pe parcursul întregii activități a fost omul, formarea personalității, iar personalitatea este un continuu proces de educație. Din aceste considerente, dimensiunile educației sunt abordate în întreaga operă a lui C.Rădulescu-Motru, însă cele mai semnificative în această privință sunt lucrările *Personalismul energetic*, *Puterea sufletească*, *Elemente de psihologie*, *În vremurile noastre de anarhie*. *Scrisori către tineri* etc.

Educația e definită de C.Rădulescu-Motru ca disciplină ce ajută **Eul** să accelereze evoluția sau realizarea personalității. Prin educație are loc stimularea și sporirea vieții morale, a triumfului omului asupra sa și asupra naturii. Scopul principal al procesului educațional, consideră C.Rădulescu-Motru, este formarea aptitudinilor prin educația intelectuală, morală, prin educația vocației și a profesionalismului. „Omul, statuie frumoasă, nu este și o personalitate”, menționa el în *Personalismul energetic*. Personalitatea trebuie formată, educată, iar energia personalității rezidă, în primul rând, în cultivarea aptitudinilor sufletești. La rândul său, aptitudinile se formează prin muncă. Deci, se desprinde o interdependență triadică: aptitudini, muncă, personalitate. Munca, in-dica el, este cea mai bună pedagogie. Vocația personală este direct proporțională cu munca și activitatea socială.

În conformitate cu aceste convingeri, C.Rădulescu-Motru elaborează o adevărată „dialectică a personalității”, indicând treptele și etapele de devenire a personalității umane, scopul, în viziunea lui fiind crearea unei personalități energetice. „Omul este puternic atunci, când, stăpânind cu gândul legile naturii, se înfiază acestei naturi și o continuă prin muncă. Este **persoană energetică** (n.n. – S.C.) acela, care reușește să aprindă în sufletele semenilor săi, prin îndemn și pildă, dorința pentru o muncă mai nobilă” [1].

Menționăm că în concepția filosofiei personalismului energetic, dezvoltată de C.Rădulescu-Motru, valoarea și însemnătatea personalității crește deosebit de mult, deoarece „ea este energia în actul ei cel mai desăvârșit”, „o unitate de actualizare, spre care se dirijează toată desfășurarea energiei din natură”. Aici personalitatea este „direcția energiei”, „finalitate imanentă” a energiei Universului. În această ordine de idei, C.Rădulescu-Motru își exprimă convingerea că în cultura europeană au loc importante procese de transformare: din idealistă și romantică cultura europeană devine energetică. Cultura europeană viitoare, menționa profetic filosoful român, se va baza pe o personalitate multilateral dezvoltată (nu ca până acum – pe o „personalitate foarte îngustă”, înțeleasă în mod romantic – când înger, când demon), dar mai ales, pe „o înțelegere cât mai adâncă a corelației dintre om și natură” [2]. Această cultură „este în curs să ne dea despre personalitatea omenească imaginea unei ființe energetice, în locul celei izolate în suveranitatea ei, așa cum era până mai ieri... Va veni în curând momentul, când imaginea acestei ființe energetice va trăi în sângele orișicărui european... Vom avea o nouă școală și o nouă politică, fiindcă vom avea o altă înțelegere despre personalitatea omenească” [3].

C.Rădulescu-Motru consideră că doar în lumea modernă apar condițiile unei dezvoltări adecvate a personalității. În această perioadă apare profesionistul, „adică omul cu voința adaptată la tehnica muncii. În lumea modernă sunt atâtea forme de personalitate câte profesioni sunt”. Aceasta, zice C.Rădulescu-Motru, la modul ideal, însă, de fapt, lumea modernă este departe de a avea o personalitate în fiecare profesionist, deoarece munca încă nu este liberă, nu toți muncesc în conformitate cu vocația lor. „Profesionist, în adevăratul înțeles al cuvântului, este omul al cărui eu și-a găsit mulțumirea în munca de el aleasă; este omul care consideră profesia, nu ca pe un mijloc de câștig, egal oricărui alt mijloc, ci ca pe o chemare hotărâtoare pentru întreg rostul vieții sale. Profesionistul adevărat este totdeauna creator în profesia sa; fiindcă totdeauna din iubirea

pentru profesie iese perfecționarea acesteia. Un asemenea profesionist este aceea ce am numit o **personalitate energetică** (n.n. – S.C.)” [4].

În conformitate cu aceste rigori, se impune o reformare a învățământului și a școlii. „Școala viitorului va fi școala personalității creatoare, energetice.” Cum poate fi educată o personalitate energetică? C. Rădulescu-Motru menționa că educația este o muncă grea, cea mai grea muncă, „chiar munca lui Sisif”, care necesită o profundă cunoaștere a „legilor dezvoltării omului” și care constă în „influența pe care o exercităm asupra dezvoltării unui om...în scopul de a pune în valoare pentru societate dispozițiile lui sufletești” [5]. Iar până a ajunge la scopul său, muncii educaționale îi trebuie mult mai mult timp decât, de exemplu, muncii industriale.

În lucrarea *Personalismul energetic* el propune un program de educare a **personalităților energetice** în baza filosofiei personalismului energetic, numită școală a personalismului. Mai întâi, e necesar a descoperi aptitudinile la muncă ale elevilor, „vocațiunile” lor. A doua datorie a acestui program este „să provoace și să statornicească formarea personalității”. Așadar, misiunea principală a școlii personalismului este „descoperirea aptitudinilor și formarea personalității pe baza acestora”. Plus la aceasta, e necesară studierea raportului dintre elev și educator, cu scopul de a-l orienta pe educator să stimuleze inițiativa elevului, să provoace și să susțină „anticipația în sufletul elevului”. De asemenea, programul școlii personalismului acordă o mare atenție raportului dintre învățământul teoretic și învățământul practic. În educația intelectuală, acumularea cunoștințelor este importantă, dar cea mai importantă este dezvoltarea aptitudinii de a înțelege. În lucrarea *Elemente de psihologie* el explică un șir de mijloace de educare intelectuală: atenția, intuiția, asociația, memoria, inteligența etc. Îndeosebi, C.Rădulescu-Motru stăruie asupra aspectului practic al educației: elevii trebuie să lucreze în laborator, ateliere, să facă singuri aplicații.

El menționează din nou și din nou necesitatea accentuării rolului educativ al muncii sub diferitele ei forme, deoarece societatea contemporană are nevoie de persoane crescute la școala muncii: „În om este atâta realitate, câtă este în el energie de muncă” [6]. Scopul educației este personalitatea profesională, caracterizată nu prin domeniul de activitate, ci prin atitudinea subiectivă a individului față de activitatea lui. Oameni din diferite domenii sunt profesioniști dacă-și iubesc ocupația, dacă lucrează așa încât să producă maximum și dacă sunt utili societății. Prin valorificarea aptitudinilor, manifestarea profesionalismului și a vocației, societatea ajunge la maximum de energie. Munca este și un remediu esențial de manifestare a patriotismului, deoarece prin muncă intensă, cu profesionalism, omul își face, în cel mai bun mod, datoria de membru al unei națiuni, dându-i astfel expresia energetică cea mai înaltă.

Un rol însemnat în educație au avut și au religia, literatura, arta, știința, toate manifestările culturii, care „urmăresc un singur scop: întărirea și înălțarea personalității omenești”, accentua C.Rădulescu-Motru în lucrarea *Puterea sufletească* [7]. Pentru o educație și instruire autentică, e necesar ca copilul să fie înțeles „ca un tot organic” și „să fie cultivat în întregime”. „Într-o bună organizare a școlii, fiecare însușire a copilului trebuie să-și găsească o stimulare potrivită ei și apoi o canalizare spre profesiunea în care ea poate da un optim de producție” – menționa C.Rădulescu-Motru [8].

Un rol deosebit în educația intelectuală îl are **interesul** sau **sentimentul adevărului**: „sentimentul adevărului... compensează orice alte mizerii ale vieții, – accentua C.Rădulescu-Motru. – Oamenii de știință cari ajung să aibă acest sentiment cunosc adevărata fericire. Ei sunt ajunși pe culmea din care se deslușește înțelesul pe care îl urmărește zbuciumul vieții omenești. Ajunși pe culme, ei așteaptă cu seninătate să fie ajunși din urmă de cealaltă lume” [9].

În educație un rol mare îl are **exemplul, modelul**: exemplul bun are un rol mare, dar și mai pronunțat e prejudiciul cauzat de exemplu rău. Însă doar exemplele nu sunt suficiente în educație. Exemplele, zice C.Rădulescu-Motru, formează numai un mediu simpatic de dezvoltare. Pentru a educa însă un caracter, se mai adaugă și alți factori, externi și interni. E necesar, menționa el, să se cultive viguros forțele, aptitudinile lăuntrice de înnobilare a omului. În consecință se obține ceea ce C.Rădulescu-Motru numește **putere sufletească**: „faptul voluntar și caracterul”. **Caracterul** este definit ca izvorârea manifestărilor externe „dintr-un fond sufletesc bine constituit” și, mai ales, ca „însușirea de a ține întreaga personalitate omenească sub continua tensiune a motivelor de activitate morală”. Însușirile principale ale caracterului sunt, în viziunea lui C.Rădulescu-Motru, următoarele: „tăria voinței, claritatea judecății, delicatețea sentimentului și flacăra entuziasmului”. La rândul ei, educația voinței „trebuie să se bazeze pe cunoștința valorilor, spre cari omul năzuiește și pe ridicarea nivelului sufletesc”. Pentru a fi explicit, C.Rădulescu-Motru dă definiția *omului cu caracter* și a *omului fără caracter*. Omul fără caracter este „dintre aceia cari au însușirea de a învăța toate, câte văzute și auzite, și n-au însușirea tocmai să învețe din propria experiență. Activitatea sa voluntară se răsfrânge slab în sufletul său; ea nu dă motiv la observarea și la corectarea de sine. Omul nostru are sufletul

deschis pentru fenomenele externe și închis pentru fenomenele propriului său corp”; spre deosebire de acesta, trăsătura principală a omului cu caracter este că „a știut să învețe din experiența actelor sale... Aceste acte, pe măsură ce au fost săvârșite, s-au răsfrânt în conștiința omului nostru, ele au provocat observarea de sine și corectarea continuă.” Așadar, în educație e important a utiliza experiența, faptele din trecut, atât pentru a ne cunoaște pe noi, cât și pe ceilalți. „Nu introspectiv, ci prin experiența vieții ne descoperim noi pe noi înșine cine suntem”, menționa C.Rădulescu-Motru și concluziona: „dacă ar intra în obiceiul oamenilor reflectarea asupra efectelor produse în sufletul lor propriu de faptele lor, am avea mai rar ocazia să ne plângem de lipsă de caracter” [10]. Deci, autocunoașterea, observarea trecutului se face prin prisma valorilor, provocând aprobarea sau revolta față de faptele din trecut și, în așa mod, manifestându-și rolul său educațional. Un model de personalitate completă, autentică ni-l oferă „profioniștii muncii cari și-au completat specializarea cu o cultură generală, filosofică sau literară” [11].

Toți oamenii pot fi educați, considera C.Rădulescu-Motru: „Bun cu toată firea nu e nici un om; dar fiecare în firea sa are un mic colțisor bun, care, dacă-l știm a cultiva, poate să aducă regenerarea firii lui întregi”. Această concluzie e în consens cu reflecțiile lui despre muncă, caracterul omului fiind definit ca „tensiunea muncii autentice”, „unitatea sufletească manifestată în timpul muncii încordate”, „sufletul muncitor”.

Din interacțiunea dintre Eu (caracter) cu scopurile sale și cu munca drept remediu de realizare a acestor scopuri rezultă personalitatea. Grade ale idealului de personalitate sunt *omul de vocație* și *omul profesionist*. Profesionistul are aptitudini în sens obișnuit, abilități profesionale. Dar el activează din interes propriu, urmărind succesul personal, muncind nu pentru muncă, ci pentru avantajele ei. Omul de vocație însă reprezintă o sinteză de Eu excepțional și de aptitudini creatoare, ce creează valori profesionale noi, originale. Omul de vocație se simte chemat să realizeze un anumit ideal și se sacrifică în numele acestui ideal. El consideră că interesele sociale sunt prioritare față de interesul personal și lucrează cu maximă sinceritate, dezinteresare, credință și consecvență, identificându-se cu profesia sa. Valorile societății, ale culturii în general sunt create de oamenii de vocație. Ei au „sentimentul viitorului”, imaginea idealului celui mai autentic, care vine din adâncurile realității. Prin omul de vocație înaintează procesul de personalizare în Univers, el fiind predestinat să realizeze idealurile. Totuși, oameni de vocație au fost și sunt o minoritate în omenire, de aceea scopul educației este personalitatea profesională, cultivarea abilităților omului obișnuit, tendința de a fi corect, de a avea caracter și înțelegere că e în interesul său să-și iubească profesia.

Pornind de la caracteristica generală a personalității energetice, C.Rădulescu-Motru, în lucrarea *În vremurile noastre de anarhie. Scrisori către tineri*, vine și cu unele sfaturi concrete pentru tineri. În această lucrare, el accentuează însemnătatea cunoștințelor pentru tineri. Cunoștințele, adevărul, capacitatea de a gândi liber – numite de C.Rădulescu-Motru „lumina minții”, sunt apreciate de marele nostru filosof ca o valoare supremă – „o lumină mai presus de toate”, „minunea minunilor”, „comoara cea mai sfântă pe care o poate dobândi un om pe pământ”. Această „lumină a minții” este valoarea spre care aspiră tinerii, dar care e foarte greu de obținut. Epoca modernă prin „expansiunea discuțiilor științifice și a metodelor obiective” favorizează găsirea drumului spre „lumina minții”. Aceasta, menționează C.Rădulescu-Motru, este deosebirea principală a „timpului modern” de „timpul de expansiune a credințelor religioase”, când se credea că „lumina minții” „nu poate să vină decât dintr-o dogmă a bisericii, care și ea ar fi venind din înțelepciunea Celui de Sus”. În acele timpuri, consideră C.Rădulescu-Motru, era greu să găsești drumul spre adevăr și gândire liberă. În epoca modernă, s-a făcut un salt enorm, și anume, s-a trecut de la principiul „crede fără a cerceta” la principiul „cercetează pentru a crede”, aplicând un șir de mijloace ce ajută la cercetare [12].

Însă omul este o ființă complexă și controversată – menționează C.Rădulescu-Motru. Sufletul lui este un amestec de bine și rău: deprinderi bune, gânduri senine și generoase, dar și patimi egoiste, violență, ură. Sau cum scria el în *Scrisori către tineri*: „În sufletul tău pe lângă «homo sapiens»... este și un animal egoist, care vrea să trăiască, și să trăiască înaintea celorlalte animale..., și ... mai există în tine și omul atavic – adică puhoiul deprinderilor din trecutul strămoșilor, – care și el voiește să trăiască mai departe.” Deci, este foarte importantă educația, ierarhia valorilor personale, „unghiul moral pe care va ști cineva să-l dea voinței tale”, pentru ca „homo sapiens” să lupte cu acești doi dușmani.

Pentru a obține cunoștințe adevărate și capacitatea de a gândi liber, C.Rădulescu-Motru îi sfătuiește pe tineri, în spiritul lui Socrate, să se cunoască bine pe sine („de a te examina... pe tine însuși”), să se elibereze de prejudecăți, deprinderi și patimi, în special, de egoism. E necesară, apoi, „sinceritatea inimii”, adică judecata obiectivă în tendința spre „entuziasmul convingerii”, deoarece o societate evoluată își menține ordinea nu prin frică, ci prin convingere. „...pârghia care sprijină edificiul social nu este o pârghie materială, ci o pârghie sufletească și morală... În societățile culte... ordinea și autoritatea sunt menținute mai puțin prin frică și mai mult prin

încrederea pe care și-o acordă între ei membrii societății. ... Frica reține pe cei incuți, încrederea pe cei culți; și așa se stabilește ordinea și autoritatea de care o societate are atâta nevoie pentru a se apăra și a progresa” [13].

Pentru a dezvolta sentimentul încrederii, e necesar prin educație a promova venerația, stima și respectul reciproc, dar mai ales, încrederea în forțele proprii, în viitorul neamului nostru, a culturii noastre. Nu este corect, considera C.Rădulescu-Motru, să se cultive sentimentul de frică. Drept că strămoșii noștri au acționat și în virtutea acestui sentiment: „*Vin Turcii! Vin Tătarii!*” – acestea au fost mult timp temeuriile ce mobilizau la activitate, dar atunci erau timpuri grele de luptă cu hoardele barbare. În epoca modernă, e necesar a promova sentimentul încrederii în forțele proprii, în forțele poporului tău, iar un cetățean adevărat este nu cel ce ascultă din frică, ci cel ce are încredere și respectă legile din convingere.

Foarte mult contează factorul moral. E necesar de dezrădăcinat rutina și mentalitatea vechilor clase sociale, deprinderile cele rele, precum lăcomia, îngâmfarea, „lingușirea către cei mari și disprețul către cei mici”, disprețul pentru muncă cinstită, „fuga de ocupațiuni serioase” și „goana după slujbe” și de promovat „evoluțiunea moravurilor publice”, sentimentul datoriei sociale, scrupulozitatea exemplară în îndeplinirea datoriilor sale, grija pentru dezvoltarea statului și a culturii, conform principiului „toate puterile emană de la națiune”, adică din patriotism, din încrederea poporului.

Tinerii trebuie să participe activ la toate transformările din viața poporului lor, să conștientizeze faptul că sunt solicitați, că societatea are nevoie de ei, că ei trebuie să fie chiar judecătorii compatrioților mai în vârstă. Această implicare activă revendică și o mare responsabilitate, deoarece de deciziile tinerilor depinde viitorul țării, și deci propriul lor viitor. Adresându-se către tineri la începutul secolului al XX-lea și chemându-i să se încadreze activ în vâltoarea evenimentelor sociale și politice din acea perioadă, C.Rădulescu-Motru atenționa și asupra urmărilor: „În cumpăna dreptății, pe care o invocă fiecare, hotărârea ta va decide cu cine este viitorul... De aceea să fii cu multă băgare de seamă. Tu ești judecătorul chemat să dea o hotărâre, și dacă hotărârea va fi nedreaptă tot tu ești și primul care va fi constrâns să o ispășească”. Așadar, anume tinerii sunt chemați să joace rolul decisiv în momentele de cotitură în viața unui popor, atunci când se manifestă „încordarea tuturor resorturilor sufletești” [14]. Această chemare, adresată tinerilor de către C.Rădulescu-Motru acum 100 de ani, rămâne deosebit de actuală în condițiile controverselor dintre mai multe partide și forțe politice în Republica Moldova în preajma anului electoral 2009, când, după cum menționa marele nostru filosof, e deosebit de important a face o alegere corectă între forțele ce promovează doar „egoismul, atavismul”, pe de o parte, și forțele ce acționează în baza „deprinderilor câștigate prin cultură și încrederea altruistă”, pe de altă parte. Pentru aceasta, tinerii trebuie să posede cunoștințe vaste, acea „lumină a minții”, care le-ar permite să fie cât mai obiectivi în aprecieri, inclusiv și o cultură politică și juridică corespunzătoare, ce le-ar permite să contribuie decisiv la dobândirea de către popor a „dreptului de a se guverna pe sine însuși prin reprezentanții săi legali, adică prin acei care au încrederea sa” [15]. „Ridică-te, când va fi să hotărăști, deasupra intereselor de moment și vezi dincolo de ce te îndeamnă să vezi apelul celor interesați. Atunci pe înălțime va începe să se facă lumină în mintea ta, și vei lua și hotărârea de care nu vei avea să te rușinezi mai târziu”, – acest îndemn a lui C.Rădulescu-Motru către tineri, precum și întreaga sa concepție educațională, își păstrează și în prezent însemnătatea și actualitatea.

Referințe:

1. Rădulescu-Motru C. Personalismul energetic. - București: Casa școalelor, 1927, p.211.
2. Ibidem, p.215.
3. Ibidem, p.216.
4. Ibidem, p.254.
5. Ibidem, p.259.
6. Ibidem, p.261.
7. Rădulescu-Motru C. Puterea sufletească. - București, 1930, p.107.
8. Rădulescu-Motru C. Școala nouă și dușmanii ei // Revista de filosofie. - 1930. - Nr.1. - P.3.
9. Rădulescu-Motru C. Elemente de psihologie. - București, 1923, p.236.
10. Rădulescu-Motru C. Puterea sufletească, p.277, 278-279, 301, 388.
11. Rădulescu-Motru C. Personalismul energetic, p.260.
12. Rădulescu-Motru C. În vremurile noastre de anarhie. Scrisori către tineri. - București: Editura Anima, p.5,6.
13. Ibidem, p.7,8,9.
14. Ibidem, p.21,22.
15. Ibidem, p.23.

Prezentat la 26.11.2008